

ЗВІТ

ПРО ДОСЛІДЖЕННЯ ПЕРСПЕКТИВ ФОРМУВАННЯ ОДЕСЬКОЇ АГЛОМЕРАЦІЇ

Звіт підготовлено консультантом Програми Ради Європи
«[Посилення доброго врядування і стійкості в Україні](#)»

Мирославом Кошеляком

спільно з керівницею офісу по роботі з громадами
Агенції регіонального розвитку Одеської області Оленою Івановою

Погляди, викладені в цьому документі, є відповідальністю його авторів і можуть не
співпадати з офіційною політикою Ради Європи

Грудень 2024

ЗМІСТ

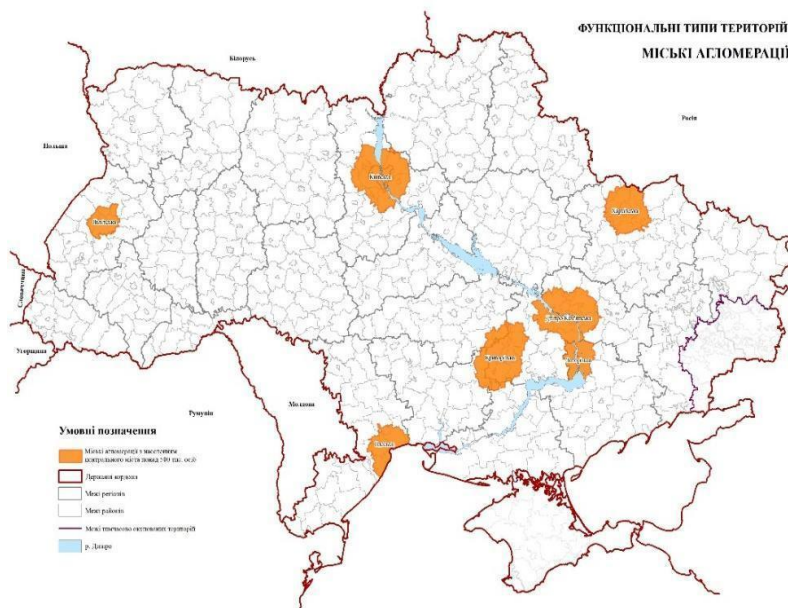
<u>ВСТУП</u>	3
<u>ВИЗНАЧЕННЯ ПЕРСПЕКТИВ І МЕЖ ОДЕСЬКОЇ АГЛОМЕРАЦІЇ В ПЛАНУВАЛЬНИХ ДОКУМЕНТАХ РЕГІОНАЛЬНОГО РІВНЯ</u>	5
<u>ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОДЕСЬКОЇ АГЛОМЕРАЦІЇ</u>	10
<u>ПЕРСПЕКТИВИ ФОРМУВАННЯ ОДЕСЬКОЇ АГЛОМЕРАЦІЇ ЗГІДНО ОПИТУВАНЬ ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ</u>	14
<u>ІНФОРМАЦІЙНИЙ ФОН ФОРМУВАННЯ ОДЕСЬКОЇ АГЛОМЕРАЦІЇ</u>	18
<u>АНАЛІЗ ПОЗИЦІЙ КЛЮЧОВИХ СТЕЙКХОЛДЕРІВ</u>	22
<u>ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ОДЕСЬКОЇ АГЛОМЕРАЦІЇ І РЕАЛІЗАЦІЇ СПІЛЬНИХ ПРОЄКТІВ В СТРАТЕГІЯХ ГРОМАД В ЇЇ МОЖЛИВОМУ СКЛАДІ</u>	25
<u>ЧИННІ ПРОЄКТИ СПІВПРАЦІ МІЖ ГРОМАДАМИ ПОТЕНЦІЙНОЇ АГЛОМЕРАЦІЇ</u>	30
<u>МОЖЛИВІ ПРОЄКТИ ДЛЯ СПІЛЬНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ГРОМАДАМИ ОДЕСЬКОЇ АГЛОМЕРАЦІЇ</u>	32
<u>РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ІНСТИТУЦІЙНОЇ РОЗБУДОВИ ОДЕСЬКОЇ АГЛОМЕРАЦІЇ</u>	36
<u>РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВРАХУВАННЯ ПЕРСПЕКТИВ ФОРМУВАННЯ ОДЕСЬКОЇ АГЛОМЕРАЦІЇ В СТРАТЕГІЯХ РОЗВИТКУ ГРОМАД АГЛОМЕРАЦІЇ, В ТОМУ ЧИСЛІ ОДЕСЬКОЇ</u>	39

ВСТУП

Розвиток агломерацій в Україні є одним із пріоритетних завдань української регіональної політики. В новій редакції **Державної стратегії регіонального розвитку** (зі змінами, затвердженими Постановою КМУ від 13.08.2024 № 940 - далі ДСРР)¹ в рамках Стратегічної цілі «Формування згуртованої держави в соціальному, гуманітарному, економічному, кліматичному, екологічному, безпековому та просторовому вимірах», Оперативної цілі 1 «Забезпечення інтегрованого розвитку територій з урахуванням інтересів майбутніх поколінь» за напрямом «Стимулювання розвитку територій» визначено завдання «Створення законодавчої основи функціонування та розвитку агломерацій, забезпечення збалансованого просторового розвитку територій, що входять до їх складу».

Чинна редакція ДСРР не містить визначення агломерацій, що, очевидно, покладається на відповідний закон, який має бути розроблений, але як точку відліку можна взяти визначення, яке було в редакції ДСРР, до якої вносились зміни²: «агломерації — територіальні скупчення населених пунктів (насамперед міст), що формують цілісні суспільно-територіальні утворення з чисельністю населення понад 500 тис. осіб. Агломерації є територіями концентрації населення, капіталу та бізнесу і мають інтенсивні господарські, трудові, культурно-побутові зв'язки з навколишніми територіями, характеризуються високим рівнем розвитку інфраструктури, економіки, надання послуг населенню».

При цьому в картографічному додатку до цієї версії ДСРР (Малюнок 1) було позначено 7 потенційних агломерацій (без врахування окупованих на той момент територій), серед яких присутня Одеська агломерація.

Малюнок 1. Потенційні українські агломерації (згідно ДСРР у версії від 05.08.2020)

Таким чином, дослідження перспектив формування Одеської агломерації відповідає зазначеному вище завданню ДСРР. Результати дослідження можуть бути в подальшому використані на регіональному рівні, так і для формування відповідних законодавчих рішень.

¹ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/940-2024-%D0%BF#Text>

² <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnoyi-strategiyi-regionalnogo-rozvitku-na-20212027-t50820>

Дослідження виконано в рамках Програми Ради Європи [«Посилення доброго демократичного врядування і стійкості в Україні»](#) консультантом Мирославом Кошелюком спільно з Агенцією регіонального розвитку Одеської області в IV кварталі 2024 року.

Воно включало аналіз:

- відображення питань розвитку Одеської агломерації в національних, регіональних та місцевих планувальних документах;
- позицій ключових стейкхолдерів щодо перспектив формування Одеської агломерації;
- присутності теми в медіа і тональності інформаційного фону;
- досвіду співпраці громад потенційної агломерації і можливих напрямків її розширення.

В рамках дослідження проведено:

- аналіз відкритих джерел;
- аналіз регіональних стратегій різних періодів та стратегій громад Одеського району, інших планувальних документів;
- анкетування представників ОМС 22 громад Одеської області по стандартній формі щодо базових характеристик громад, досвіду та можливих напрямків міжмуніципальної співпраці, проблем, які потребують спільного вирішення, а також ставлення до ідеї агломерації;
- неструктуровані інтерв'ю біля 40 стейкхолдерів, включаючи голів, заступників та інших посадових осіб ОМС громад Одеського району, представників Одеської ОВА і РВА, представників бізнесу та громадських організацій.

Результати проведеного дослідження викладені нижче. Окрім аналітичної частини вони містять:

- базовий набір проектних ідей для спільної реалізації громад Одеської агломерації;
- пропозиції щодо можливого шляху подальшого формування агломерації;
- рекомендації для врахування при розробці/актуалізації стратегій громад.

ВИЗНАЧЕННЯ ПЕРСПЕКТИВ І МЕЖ ОДЕСЬКОЇ АГЛОМЕРАЦІЇ В ПЛАНУВАЛЬНИХ ДОКУМЕНТАХ РЕГІОНАЛЬНОГО РІВНЯ

Тема формування Одеської агломерації (Великої Одеси) присутня в більшості планувальних документів розвитку Одещини нового часу.

Сучасні погляди на межі і перспективи розвитку Одеської агломерації значною мірою відштовхуються від напрацювань географа, завідуючого кафедри економічної та соціальної географії Одеського національного університету імені І.І. Мечникова Олександра Григоровича Топчієва, які були виконані ще у 1990 - 2000-ні роки.

У чинному **Генеральному плані міста Одеси**, який був схвалений у 2013 році, зазначається: *«Планувальна модель розвитку Одеси у довгостроковій перспективі розглядається як єдина відкрита містобудівна система «м. Одеса – Приміська зона» (Одеська агломерація), що охоплює територію трьох адміністративних районів Одеської області які безпосередньо межують з містом (Овідіопольський, частина Біляївського та Комінтернівського), а також міста Іллічівськ, Южне, Теплодар, площею приблизно 3,0 тис. км². Загальна чисельність населення агломерації прогнозується близько 1,5 млн. осіб»³*. Генеральним планом було визначено, що Одеська агломерація складається з урбанізованого ядра і зовнішньої зони.

На віддалену перспективу в Генеральному плані закладалось :

- *Винесення підприємств нафтогазового комплексу за межі міста. Функціонування та подальший розвиток нафтогазового комплексу у приморському мегаполісі, який має статус міста-курорту та культурного центру суперечить законодавчим та нормативним документам в галузі містобудування і вступає в протиріччя з прийнятим пріоритетним напрямком розвитку м. Одеси як багатофункціонального ділового та туристичного центру Чорноморського регіону.*
- *Повна заміна непридатного і морально застарілого житлового фонду.*
- *Створення в Одеській бухті штучного острова рекреаційного призначення з будівництвом курортних і туристичних готелів та видовищно-спортивних об'єктів.*
- *Винесення Південних і Північних очисних споруд за межі водоохоронних зон моря і лиманів. Реабілітація площадки Південних очисних споруд під створення спеціалізованого спортивного центру (картинг, роликотдром, тощо), а Північних – під резервні території промрайону, технопарк.*
- *Формування технопарків в районі Шкодової гори (на території нафтопереробного і цементного заводів), на частині існуючого промрайону Застава (колишні військові склади).*
- *Ліквідація промислового утворення Одеса-Центр і формування в районі старого залізничного вокзалу адміністративного та бізнес центру.*
- *Досягнення європейських норм життя населення (житлова забезпеченість – 33м², обсяг нового житлового будівництва – 23,0 млн.м²). Сельбищна ємність міста в запропонованих межах може скласти 36 млн. м² загальної площі при прогнозі чисельності населення 1100 тис. осіб.*

³ Документ в повній версії відсутній у відкритому доступі. Назви в цитаті збережені такими, якими вони були на момент затвердження Генерального плану.

В той же приблизно період був розроблений **Стратегічний план підвищення конкурентоспроможності та економічного розвитку Одеської агломерації (субрегіону)**⁴. План був розроблений за підтримки USAID в рамках проекту «Локальні інвестиції та національна конкурентоспроможність» (ЛІНК) і затверджений рішенням Одеської обласної ради від 26 серпня 2011 року № 215-VI. Одеська агломерація, згідно цього плану визначалась в тих же межах, що і в пізніше затвердженому Генеральному плані (*Малюнок 2*).

Малюнок 2. Карта-схема Одеської агломерації згідно Стратегічному плану 2011 року

Стратегічним планом були визначені два критичні для розвитку агломерації питання – А. залучення інвестицій і В. Розвиток людського та інноваційного потенціалу, а також три головні галузі - С. Агропромисловий комплекс, D. Транспорт і логістика та Е. Туризм і рекреація.

План містив заходи за цими напрямками, а його для координації його реалізації передбачалось створити дорадчий орган Комітет з управління впровадженням (КУВ) шляхом делегування до його складу осіб, які представляють всі міста обласного значення та райони Одеської агломерації (субрегіону) - посадових осіб місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, депутатів різних рівнів, представників бізнесу, науки та інших зацікавлених осіб.

Однак План так і не був реалізований. Серед обставин, які на це вплинули, було як завершення проекту, який супроводжував його розробку, так і зміна політичного ландшафту у 2012 -2014 роках і початок реформування системи місцевого самоврядування та децентралізації влади.

⁴ <https://oblrada.od.gov.ua/wp-content/uploads/215-VI.pdf>

Серед документів цього періоду, в яких фігурує поняття Одеська агломерація, слід також згадати **Статут територіальної громади міста Одеси**, який був схвалений рішенням Одеської міської ради №1240-VI від 25.08.2011⁵. Статут містить статтю 12 «Міська агломерація», в якій зазначено:

1. *Одеса розвивається як центр Одеської міської агломерації.*
2. *Територія Одеської міської агломерації визначається Генеральним планом міста, іншою містобудівною документацією згідно із законодавством України з урахуванням інтересів міської громади міста та інших зацікавлених територіальних громад.*
3. *Відносини міської громади з іншими територіальними громадами Одеської міської агломерації можуть оформлятися у вигляді відповідних договорів, підписаних уповноваженими представниками громад та затверджених представницькими органами місцевого самоврядування.*

В **Стратегії економічного та соціального розвитку Одеської області до 2020 року**⁶, яка була затверджена рішенням Одеської обласної ради від 21.12.2015 № 32-VII, як одна з 3 систем міського розселення згадується «*Одеська агломерація, до складу якої входять місто Одеса, портово-промисловий центр місто Іллічівськ, смт Овідіополь і Комінтернівське, а також м. Білгород-Дністровський*». Варто звернути увагу, що визначення складу Одеської агломерації тут відрізняється. При цьому розвиток агломерації жодним чином не фігурує в цілях стратегії і завданнях на їх реалізацію.

Тема розвитку Одеської агломерації актуалізувалась знову в кінці 2019 р. на етапі підготовки адміністративно-територіальної реформи. Одеська міська рада 11.12.2019 прийняла **рішення № 5475-VII «Про звернення Одеської міської ради до Кабінету Міністрів України, Одеської обласної ради, Одеської обласної державної адміністрації»**⁷, в якому, посилаючись на чинний Генеральний план, міська рада ставить фактично питання при розробці перспективного плану формування територій громад Одеської області розширення меж міста відповідно до виділеного в ньому урбанізованого ядра. Цей процес передбачав об'єднання Одеської і низки сусідніх громад. Така ініціатива також обговорювалась 21 лютого 2020 року під час засідання Одеського регіонального відділення Асоціації міст України і в медіа в цей період. Однак вона не була підтримана ні сусідніми громадами, ні органами державної влади. Натомість відбулось формування Одеського району, який фактично повторює межі Одеської агломерації, які визначались раніше (**Розпорядження від 27.05.2020 № 623-р «Про затвердження перспективного плану формування територій громад Одеської області»**⁸ і **Постанова Верховної Ради України № 807-IX від 17.07. 2020 «Про утворення та ліквідацію районів»**⁹).

Спроби ототожнити об'єднані територіальні громади, в які передбачалось разом з великими містами включити сусідні громади, з агломераціями там, де вони відбувались, зіграло в подальшому негативну роль, зокрема і для перспектив формування Одеської агломерації, спричинивши поширення упереджень серед громад, які межують з великими містами, щодо намірів великих міст їх поглинути.

⁵ <https://omr.gov.ua/ru/acts/council/36244/>

⁶ <https://oda.od.gov.ua/wp-content/uploads/2020/06/5b0287ef6892a.pdf>

⁷ <https://omr.gov.ua/ua/acts/council/177506/>

⁸ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/623-2020-%D1%80#Text>

⁹ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/807-20#Text>

Повернення до теми агломерації уже як форми співпраці громад розпочалось в контексті намірів прийняття окремого Закону України про агломерації. У Верховній Раді уже нового, IX скликання був зареєстрований новий **законопроект №2637 від 19.12.2019 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення правових підстав для утворення агломерації як однієї з форм співробітництва територіальних громад»¹⁰**, який був уже другою спробою законодавчого врегулювання їх функціонування. В контексті підготовки його до прийняття тема Одеської агломерації знову почала підійматись в місцевому дискурсі.

Однак законопроект був відкликаний і на фоні спочатку пандемії Covid-19, а потім повномасштабного вторгнення питання розвитку агломерацій в Україні знову відійшло на другий план.

Новий імпульс для актуалізації теми агломерацій в Україні дало усвідомлення того, що саме вони будуть відгравати критично важливу роль у майбутньому повоєнному відновленні України. Серед них згадується, зокрема, і Одеська агломерація. Так, директорка Інституту демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи Національної академії наук України Елла Лібанова зазначає: *«Одеса – це не лише порти. Одеса концентрує на собі весь південь. Питання в іншому – наскільки буде зруйнований південь, як швидко ми зможемо його відбудувати»¹¹* і також: *«...я сподіваюся, що Одеса витягне принаймні Одеський регіон»¹²*.

Відображенням цього стала зокрема актуалізація теми Одеської агломерації в проекті оновленої регіональної стратегії до 2027 року, яка розробляється в зв'язку з оновленням ДСРР. В проекті **«Стратегії відновлення і розвитку Одеської області до 2020 року»¹³** в структурі Одеської області виділяється 3 мікрорегіони – Північний, Південний і Одеська агломерація, яка розглядається в межах Одеського району. В якості однієї з 10 ключових для регіону проблем зростання зазначається наявність диспропорцій в соціально-економічному розвитку трьох мікрорегіонів, для вирішення якої необхідно вибудувати різні підходи до розвитку цих мікрорегіонів. При цьому Одеська агломерація розглядається як економічно найбільш активний мікрорегіон.

Слід зазначити, що в чинній редакції **«Стратегії розвитку Одеської області на період 2021 – 2027 років»¹⁴** згадки про Одеську агломерацію відсутні, а в **«Плані заходів із реалізації у 2021-2023 роках Стратегії розвитку Одеської області на період 2021-2027 роки»¹⁵** є посилання на відповідну Оперативну ціль чинної на той момент редакції ДСРР «Стимулювання центрів економічного розвитку (агломерації, міста)» в таких проектах як:

- *зміцнення здоров'я населення Одеської області*

¹⁰ http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67710

¹¹ <https://texty.org.ua/fragments/110474/pislyavoyenne-vidnovlennya-ukrayiny-skoncentruyetsya-dovkola-5-metropolisiv-libanova/>

¹² <https://forbes.ua/war-in-ukraine/35-mln-ukraintsiv-u-2033-mu-nadzvichayno-optimistichniy-stsenariy-sotsiologinya-ella-libanova-pro-veliki-problemi-z-demografiyu-v-ukraini-yaki-zarodilisya-shche-do-viyini-shcho-z-tsim-robity-25092023-16201>

¹³ <https://decentralization.ua/uploads/attachment/document/1512/%D0%94%D0%A0%D0%90%D0%A4%D0%A2-%D0%9F%D1%80%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%BC%D0%BD%D0%BE%D1%97%D1%87%D0%B0%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BD%D0%B8 - 12.11.24.pdf>

¹⁴ Завантаження можливе зі сторінки <https://oda.od.gov.ua/odeshhyna/soczialno-ekonomichnyj-ta-kulturnyj-rozvytok/strategichni-plany-dij-ta-programy-rozvytku/strategiya-regionalnogo-rozvytku/strategiya-rozvytku-odeskoyi-oblasti-na-2021-2027-roky/>

¹⁵ <https://oda.od.gov.ua/wp-content/uploads/2021/03/pro-vnesennya-zmin-do-rishennya-oblasnoyi-rady-vid-03-bereznya-2020-roku-%E2%84%961229-vii.pdf>

- *забезпечення комплексної системи управління відходами на території області*
- *розвиток аграрного підприємництва та кооперативів, у тому числі стимулювання розвитку фермерських господарств (молочних та тваринницьких ферм, розвиток виноградарства)*
- *відновлення та розбудова зрошувальної системи Одеської області*

Однак усі ці проєкти фактично сфокусовані на всю територію області, а не тільки агломерації.

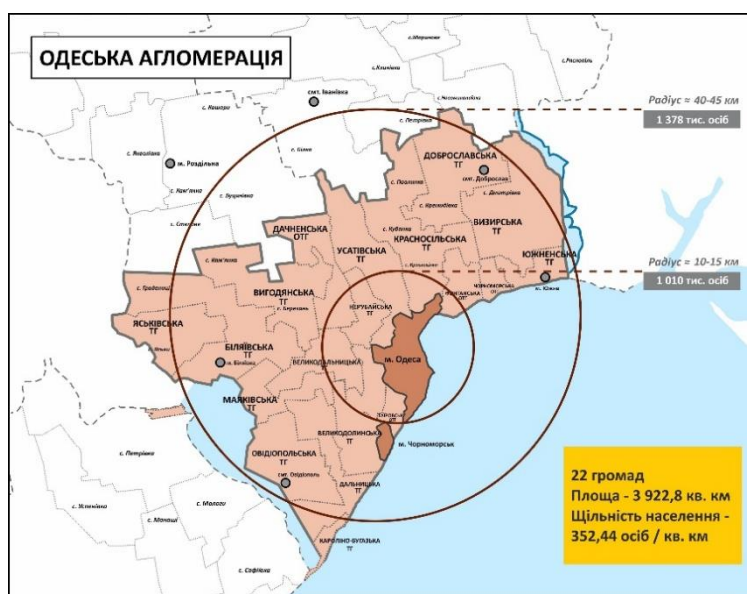
Повернення поняття Одеської агломерації в контекст планування розвитку Одеського регіону на фоні актуалізації цієї теми на національному рівні є позитивною передумовою для того, щоб процес формування Одеської агломерації нарешті набув чітких вимірів.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОДЕСЬКОЇ АГЛОМЕРАЦІЇ

Проведений аналіз планувальних документів дає підстави розглядати потенційну Одеську агломерацію в межах Одеського району. Така точка зору є на сьогодні більш усталеною, ніж звужене визначення меж територіями суміжних з Одесою або ближніх громад.

В такій трактовці Одеська агломерація включає в себе 22 громади, з яких 5 міських, 6 селищних і 11 сільських, 155 населених пунктів.

- Авангардівська селищна громада
- Біляївська міська громада
- Великодальницька сільська громада
- Великодолинська селищна громада
- Вигодянська сільська громада
- Визирська сільська громада
- Дальницька сільська громада
- Дачненська сільська громада
- Доброславська селищна громада
- Красносільська сільська громада
- Маяківська сільська громада
- Нерубайська сільська громада
- Овідіопольська селищна громада
- Одеська міська громада
- Таїровська селищна громада
- Теплодарська міська громада
- Усатівська сільська громада
- Фонтанська сільська громада
- Чорноморська міська громада
- Чорноморська селищна громада
- Південенська (Южненська) міська громада
- Яськівська сільська громада

Малюнок 3. Мапа Одеської агломерації

П'ять громад безпосередньо межує з Одеською – Таїровська, Авангардівська, Усатівська, Красносільська і Фонтанівська.

Населення агломерації - станом на 01.01.2022 становило 1,378 млн. мешканців/-ок. Загальна площа 3922,8 км², щільність 352,44 осіб/км².

Для порівняння: Львівська агломерація - 18 громад , з них 5 міських, 5 селищних, 8 сільських, кількість населених пунктів - 351, чисельність населення станом на 1.01.2022 - 1,05 млн осіб, загальна площа - 3 596,8 км², щільність 292 осіб/ км².

Особливістю конфігурації Одеської агломерації є її витягнутість вздовж моря (більше 100 км побережжя). При цьому її межі на заході визначаються Дністровським лиманом, на сході – Миколаївською областю. На півночі агломерація обмежена громадами, які адміністративно належать до Роздільнянського і Березівського районів і тому менше пов'язані з Одесою. Натомість дві суміжні з Одеською громади – Усатівська і Красносільська витягнуті на північ до межі Березівського району, що обумовлено їх пов'язаністю з Хаджибейським і Куяльницьким лиманом, причому Усатівська громада фактично «затиснута» між цими двома лиманами.

Тому радіус, який охоплює громади Одеської агломерації, дещо нетиповий для неприморських агломерацій і становить біля 50-55 км. При цьому, враховуючи витягнутість суміжних громад (Усатівської та Красносільської), такий радіус мав би місце, навіть якщо б до складу агломерації включати тільки суміжні громади.

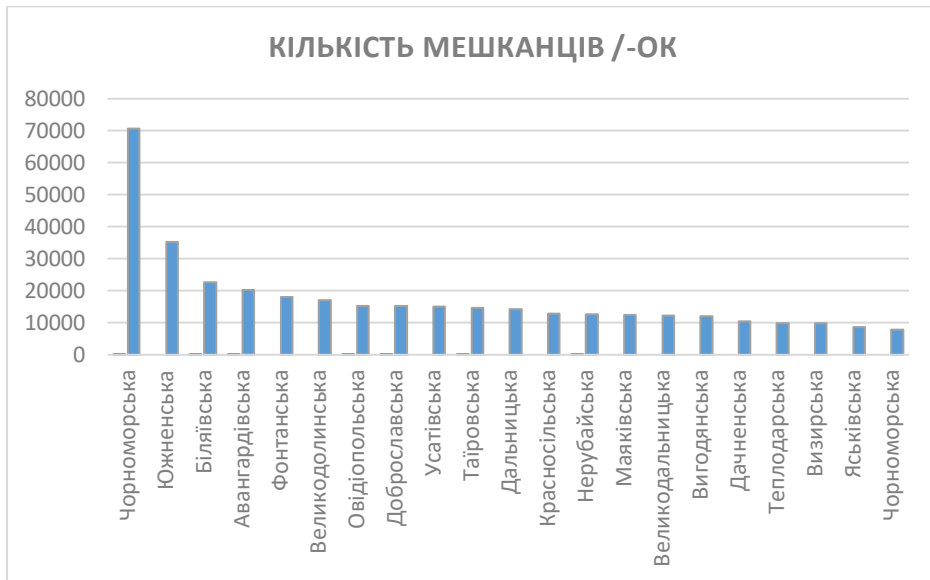
Однак опитування представників/-ць ОМС громад потенційної Одеської агломерації показало, що навіть відносно віддалені громади мають тісний зв'язок з Одеською. Більшість з них оцінює час доїзду близько години або менше, а кількість мешканців/-ок які працюють в Одесі – на рівні 60-80% для ближніх громад і 20-40% для більш віддалених громад. Це відповідає прийнятому в країнах ЄС і ОЕСР критерію доїзду (commuting), за яким визначають межі функціональних міських територій, в тому числі метрополійного (агломераційного) типу на рівні показника «не менше 15 % працездатного населення з муніципалітету працює в центральному місті».

Центром агломерації є місто Одеса (Одеська громада в складі одного міста) з чисельністю мешканців/-ок 1 010 537 (станом на 01.01.2022), площею 162,42 км² і щільністю 6221 осіб/км².

Розподіл громад по чисельності населення представлений на *Малюнку 4*. Ці дані є орієнтовними, тому що в деяких громадах, особливо суміжних з Одесою, проживають мешканці/-ки, зареєстровані в Одесі або інших громадах. Навпаки, в Одесі проживає достатньо велика кількість мешканців/-ок, які зареєстровані в інших громадах. На це накладаються також демографічні зміни, зумовлені повномасштабним вторгненням (виїзд населення за межі області і країни, приїзд ВПО, фізичні втрати), які за браком даних важко точно оцінити.

Розподіл громад по доходах загального фонду бюджету на одного мешканця у 2023 році представлений на *Малюнку 5*.

З врахуванням того, що з 2024 року з бюджетів громад вилучений так званий «військовий ПДФО», ситуація станом на 2024 рік дещо зміниться.

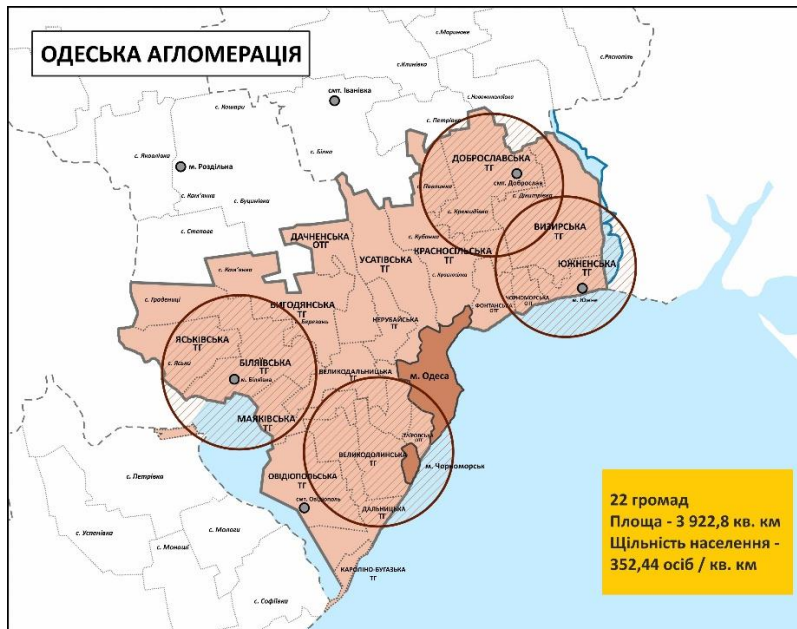
Малюнок 4. Розподіл громади Одеської агломерації по чисельності населення

Малюнок 5. Розподіл громади Одеської агломерації по доходах загального фонду бюджету на душу населення (грн).

Однак, загалом, легко бачити, що пояс найбільш економічно спроможних громад розташований навколо центрального міста агломерації, що підтверджує позитивний економічний ефект такого сусідства (навіть з врахуванням того, що значний відсоток мешканців/-ок працює в Одесі і відповідно ПДФО з їх заробітків зараховується в бюджет Одеської, а не цих суміжних громад).

Враховуючи ці дані, а також коментарі, отримані в процесі спілкування з стейкхолдерами, можна зробити висновок, що для компенсації достатньо значних відстаней між громадами в агломерації доцільно розглядати можливість розвитку в ній декількох потенційних субцентрів. З одного боку, це міста Чорноморськ і Південне (Южний), які разом з Одесою є ключовими портами «Великої Одеси». Окрім того, за чисельністю населення, економічними показниками і зв'язками з сусідніми громадами виділяються конурбація Біляївка –Теплодар – Маяки у північно-західній частині агломерації і Доброслав (можливо у зв'язці з Визиркою) у північно-східній.

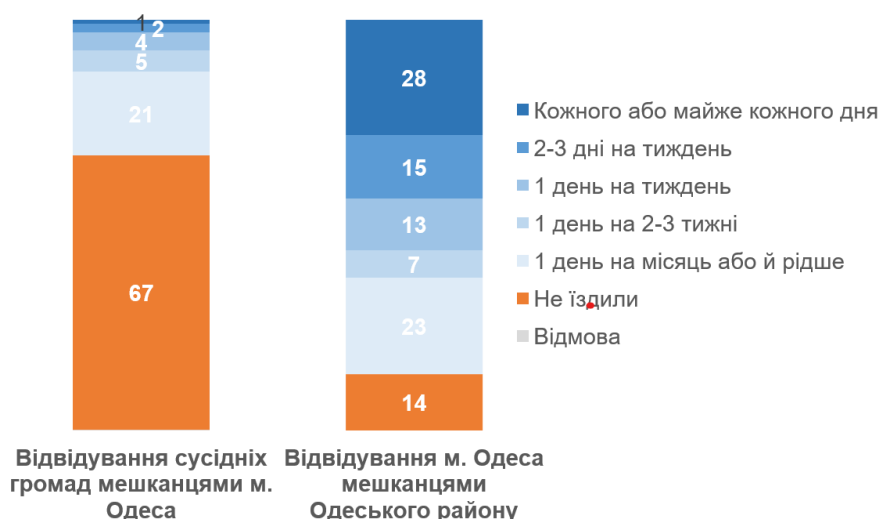

Малюнок 6. Субцентри Одеської агломерації

ПЕРСПЕКТИВИ ФОРМУВАННЯ ОДЕСЬКОЇ АГЛОМЕРАЦІЇ ЗГІДНО ОПИТУВАНЬ ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ

Найвні соціологічні дані підтверджують обґрунтованість розгляду Одеської агломерації в межах Одеського району. Опитування дорослого населення Одеської області (зокрема, ВПО) щодо стратегії розвитку та майбутньої відбудови регіону, яке проводилося Київським міжнародним інститутом соціології у серпні-жовтні 2023 року на замовлення Швейцарсько-українського проєкту DECIDE «Децентралізація для розвитку демократичної освіти», включало підвибірку по 400 інтерв'ю у місті Одесі і в Одеському районі (без Одеси). Такий їх розмір дозволяє оцінити основні тенденції в рамках агломерації в цілому (похибка в межах 4.7-5.3%), але не в розрізі окремих громад.

Перш за все, результатами опитування підтверджується високий рівень зв'язків між громадами району і містом Одесою – на момент дослідження (і це з врахуванням умов повномасштабного вторгнення!) 56% мешканців Одеського району їздили до м. Одеса щонайменше 1 раз на тиждень, зокрема 28% щодня або майже щодня. Загалом за останні 3 місяці хоча б один раз відвідували Одесу 86% мешканців/-ок громад району. Серед мешканців/-ок Одеси цей показник нижчий, але теж достатньо великий - 33% з них за цей же період відвідували сусідні громади (Малюнок 7).

Запитання: Як часто Ви їздили до міста Одеси [В ОДЕСІ – до сусідніх до Одеси громад] за останніх три місяці?

Малюнок 7. Частота відвідувань мешканцями/-ками громад Одеського району Одеси за останні 3 місяці і навпаки

Для порівняння цифри по Львівській і Київських агломераціях співставними і навіть нижчі:

- В межах Львівської агломерації¹⁶ весною 2023 року окремо проводились оцінки пересувань по буднях і вихідних днях, тому можна говорити для порівняння лише про порядок цифр – приблизно 15% мешканців/-ок громад агломерації відвідують Львів кожного буднього дня і принаймні 40% - принаймні один будній день на тиждень, загалом біля 60% - принаймні раз за останні 3 місяці. Серед мешканців/-ок Львова аналогічний показник – біля 25%.

¹⁶ Опитування проведене КМІС у лютому-березні 2023 року на замовлення Програми Ради Європи «Посилення доброго демократичного врядування і стійкості в Україні».

- В межах Київської агломерації¹⁷ наприкінці 2022 року про регулярне (щонайменше один раз на тиждень) відвідування Києва мешканцями/-ками інших її населених пунктів можна говорити на рівні 38%, принаймні іноді відвідували м. Київ 72%.

Інтенсивність поїздок в Одеській агломерації є достатньо високою, незважаючи на те, що ті, хто відвідує центр агломерації, витрачають на це часто навіть більше години (Малюнок 8). Цей факт повинен насторожувати, тому такі витрати часу навряд чи сприяють сприйняттю ситуації мешканцями/-ками громад як комфортної, що підтверджує необхідність звернути увагу на розвиток субцентрів.

Запитання: Скільки орієнтовно Ви в середньому добиралися до місця призначення в Одесі [в ОДЕСІ – в сусідніх до Одеси громадах]?

Малюнок 8. Середній час добирання до пункту призначення в м. Одеса / сусідніх громадах (% серед тих, хто відвідував принаймні один раз за останні три місяці)

Домінуючою причиною регулярних відвідувань Одеси мешканцями сусідніх громад є робота, в той час як навпаки – відвідування родичів (Малюнок 9).

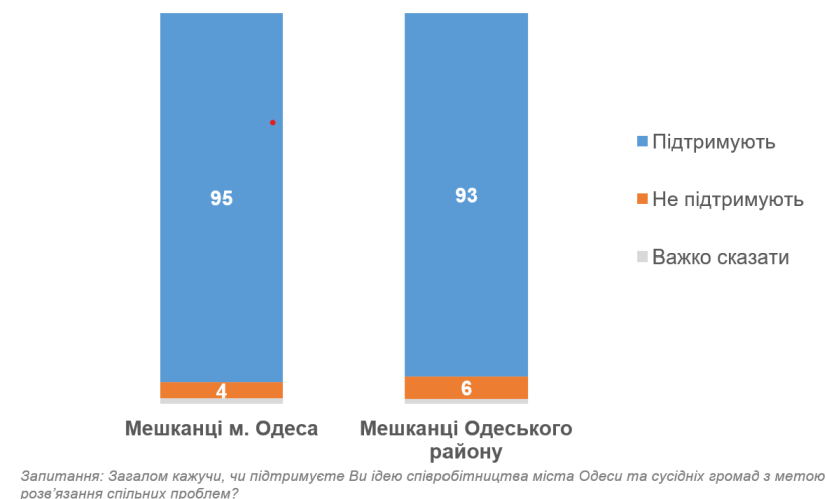
Запитання: Яка була основна мета Ваших поїздок до Одеси [в ОДЕСІ – до сусідніх до Одеси громад]? Оберіть до 3-х відповідей.

Малюнок 9. Основні причини відвідування м. Одеса / сусідніх громад (% серед тих, хто відвідував принаймні один раз за останні три місяці)

¹⁷ Опитування проводилося КМІС у жовтні-листопаді 2022 року на замовлення Програми Ради Європи «Децентралізація і реформа публічної адміністрації в Україні».

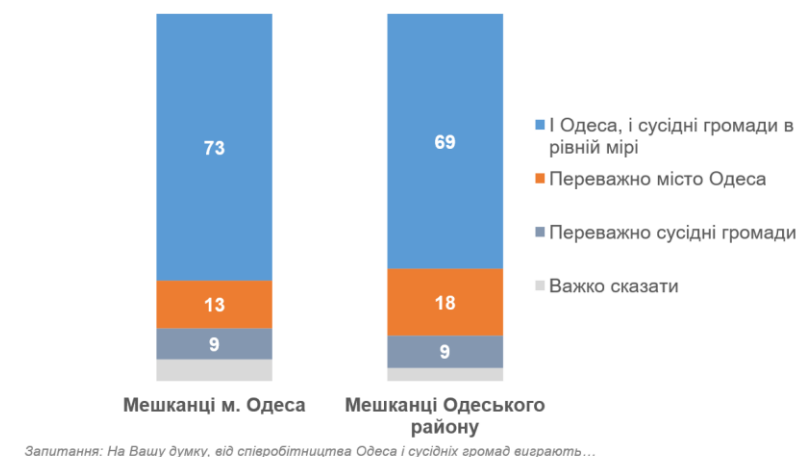
Важливо звернути увагу, що доїзд на роботу в аналогічному опитуванні для Львівської агломерації не був серед причин поїздки першим за рангом і становив 39%, що свідчить про більш критичну ситуацію з зайнятістю в громадах Одеської агломерації.

Одним з ключових аргументів за активізацію процесів формування Одеської агломерації є високий рівень зацікавленості мешканців/-ок як Одеси, так і інших громад агломерації у розвитку співпраці між ними – на рівні більше 90% (Малюнок 10).

Малюнок 10. Підтримка співробітництва м. Одеси та сусідніх громад

При цьому більше 70% вважає, що така співпраця є взаємовигідною (Малюнок 11).

Малюнок 11. Вигоди від співробітництва м. Одеси та сусідніх громад

Для порівняння – у Львівській агломерації зацікавленість у співпраці становила 89 - 86%, в Київській 97 - 90%. В обох випадках показники зросли з початком повномасштабного вторгнення порівняно з попередніми дослідженнями. При цьому вважали, що така співпраця буде взаємовигідною в Київській агломерації вважали 73 – 67%, а у Львівській – 58 - 44% плюс відповідно 12 і 17% тих, хто вважали, що від цього більше виграють громади.

Варто звернути увагу, що дані в Київській агломерації були отримані уже після того, як була утворена Асоціація ОМС «Київська агломерація» і громади набули певного досвіду співпраці. Натомість дещо більш насторожене ставлення мешканців/-ок громад Львівської агломерації,

зумовлене гострими конфліктами між Львовом і сусідніми громадами в ході адміністративно-територіальної реформи, тим не менше не стало перешкодою для початку такої співпраці у форматі Асоціації ОМС, яка була заснована в квітні 2024 року.

Підсумовуючи аналіз результатів опитувань громадської думки, можна зазначити, що отримані дані підтверджують, що Одеську агломерацію можна вважати такою, яка де-факто склалась і що її подальший розвиток відповідає очікування мешканців/-ок її громад.

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ФОН ФОРМУВАННЯ ОДЕСЬКОЇ АГЛОМЕРАЦІЇ

Пошук в інтернеті публікацій, пов'язаних з Одеською агломерацією, показує, що загалом інформаційний фон для її формування є достатньо позитивним. Публікації, в яких перспективи її формування висвітлювались в критичному ракурсі, поодинокі.

При цьому їх тональність і тематика відповідає акцентам у плануванні розвитку Одеської агломерації в різні часові періоди, які описані вище.

На початку 2010-их років серед наявних у відкритому доступі публікацій переважають нейтральні за тональністю дослідження тих чи інших аспектів функціонування Одеської агломерації, яка описується по суті як де факто існуюча в широких межах майже 120 км прибережної зони (подекуди з включенням і Білгород-Дністровська).

Приклади таких публікацій:

- К.Д. Гусева, Т.А. Сафранов, А.В. Чугай. Оцінка якості природного середовища Одеської агломерації. - Вісник Одеського державного екологічного університету, 2010, вип.9¹⁸

Одеська промислово-міська агломерація складається з таких міст, як Одеса, Білгород-Дністровський, Іллічівськ, Теплодар і Южне і простягається вздовж Чорного моря на 120 км. Чисельність населення перевищує 1,5 млн. осіб, площа становить 9 780 км², густина населення досягає 158 осіб/км² (2001 р.). Одеська агломерація відноситься до типу великих, моноцентричних, слабозвинутих (в її зовнішній зоні проживає менше 20% міського населення вздовж морського узбережжя. Головними чинниками створення та існування агломерації є виконання ролі морського порту, культурного, освітнього і рекреаційного центру, міжнародна торгівля. Чорноморське узбережжя в районі Великої Одеси володіє унікальним і високоцінним комплексом ресурсів, який цілком можна зіставити із рекреаційним потенціалом південного берега Криму. агломерації). Приморське економіко-географічне положення її ядра – м.Одеси, зумовило загальну асиметричну конфігурацію агломерації, її витягнутість.

- Т. Є. Зінченко. Особливості ринку земель міських агломерацій на сучасному етапі - АГРОСВІТ № 16, 2012¹⁹

Так, на території Одеської області в її центральній частині, вздовж морського узбережжя на 120 км простяглась Одеська агломерація. Головними чинниками її створення і функціонування є морські порти та потужний морегосподарський комплекс України, міжнародна торгівля, культурний, освітній, діловий та рекреаційний центри. Одеська агломерація є центром розвинутого сільськогосподарського виробництва. До її складу входять міста-супутники Іллічівськ, Южний, Біляївка, Роздільна, Теплодар, Білгород-Дністровський.

- О. В. Гладкий. Основні типи територіальної структури провідних агломерацій країн світу: країнознавчі студії. 2015²⁰

¹⁸ <http://bulletin.odeku.edu.ua/wp-content/uploads/2010/03/3-Gusyeva-Safranov-Chugay.pdf>

¹⁹ http://www.agrosvit.info/pdf/16_2012/4.pdf

²⁰ https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/12194/1/Gladkyi_osnovni_typy.pdf

Приморський тип територіальної структури склався в районах, територія яких прилягає до морського чи океанічного узбережжя й утворює своєрідний морський фасад для розвитку процесів урбанізації та концентрації господарства. Море при цьому виступає сприятливим фактором розвитку агломерації завдяки багатому природно-ресурсному та рекреаційному потенціалу, унікальним властивостям комунікацій, широким можливостям активізації міжнародних функцій. На основі морських шляхів в агломерації відбувається значна концентрація комерційних і ринкових сил, капіталу та робочої сили. Проте соціальне середовище приморських агломерацій має менший ступінь розвиненості та перетвореності, ніж у попередніх типах, оскільки функції з формування агломераційного ефекту забезпечують переважно потужні комунікації, а не соціально-культурні, науково-інноваційні, ринково-інфраструктурні та комерційно-підприємницькі переваги.

Серед публікацій цього періоду особливої уваги заслуговує посібник «Територіальний розвиток в Україні: розвиток агломерацій та субрегіонів» (Київ, 2012), підготовлений консультантом проекту ЛІНК USAID Ігорем Парасюком, в якому були описані перші кейси формування агломерацій в Україні, в тому числі Одеської, міжнародний і національний контекст цих процесів. В передмові до посібника зазначається:

... світ відкрив, що потенціал окремих громад є обмеженим, оскільки є обмеженим їхній масштаб. Проте, якщо діяльність, спрямована на підвищення конкурентоспроможності й економічний розвиток, спирається на співпрацю громад, ефект масштабу та обсяг ресурсів дадуть поштовх до мультиплікативного зростання економіки.

В період 2019 – 2020 років Одеська агломерація появляється в медіа в контексті спроб включити в склад Одеської (об'єднаної) територіальної громади найближчі до Одеси громади, причому ці публікації переважно акцентують увагу на конфліктах між Одеською міською радою і Одеською державною адміністрацією, а також між ОМР і сусідніми громадами.

Приклади таких публікацій:

- Або «Велика Одеса», або будьте самостійними: Труханов наполягає на об'єднанні з навколишніми селами. Intent. 22.02.2020²¹

«Жителі суміжних з містом територій Одеської області активно користуються інфраструктурою нашого міста. Таким чином, соціальні установи й інженерні мережі виявляються перевантаженими. У кінцевому підсумку обставини просто змусять нас приймати управлінські рішення, які зможуть захистити права одеситів», - зазначив Геннадій Труханов. В мерії зазначають, що одним з варіантів вирішення може стати створення агломерації «Велика Одеса». Або ж одеський муніципалітет наполягатиме, щоб керівництво створених ОТГ дотримувалося принципів реформи і самостійно забезпечувало послугами свої громади.

Нагадаємо, ще торік у листопаді мер Одеси Геннадій Труханов звернувся до голови Одеської ОДА Максима Куцого із листом, у якому заявив про бажання створити об'єднання «Велика Одеса», до меж якого пропонував включити 28 населених

²¹ <https://intent.press/news/reforms/2020/abo-velika-odesa-abo-budte-samostijnimi-truhanov-napolyagaye-na-obyednanni-z-navkolishnimi-selami/>

пунктів. ... Проте в Одеській ОДА не пішли на зустріч міському голові Одеси та під час підготовки проектного плану не об'єднали з Південною Пальмірою навколишні населені пункти.

- Агломерація «Велика Одеса»: Труханов хоче збільшити місто за рахунок передмістя. Діло. 21.02.2020²²

В Одеській мерії відбулось засідання Одеського регіонального відділення Асоціації міст України, де обговорювали Перспективний план формування територій громад Одеської області в редакції Одеської обласної державної адміністрації. «Жителі суміжних з містом територій Одеської області активно користуються інфраструктурою нашого міста. Таким чином, соціальні установи й інженерні мережі виявляються перевантаженими...», – зазначив Геннадій Труханов. За його словами, одним з варіантів вирішення може стати створення агломерації «Велика Одеса». Або ж одеський муніципалітет наполягатиме, щоб керівництво створених ОТГ дотримувалося принципів реформи і самостійно забезпечувало.

З початку 2020 років тема Одеської агломерації знову починає звучати в перспективно-розвитковому контексті. Агломерація тепер переважно ототожнюється з Одеським районом. При цьому активно прослідковується очікування того, що питання функціонування агломерацій має бути законодавчо врегульовано.

Приклади публікацій цього періоду:

- Андрій Крупник. Агломерація як єдиний життєвий простір: час посилювати співпрацю. Uplan. 01.2020²³

Одеська міська агломерація фактично існує вже чимало років і включає міста Южний, Теплодар і приміські населені пункти Біляївського, Овідіопольського та Лиманського районів. Найактуальніші проблеми — питання використання інфраструктурних потужностей міста, впорядкування комунальної сфери, переміщення трудових ресурсів... Реалізація подібних проектів потребує правового регулювання функціонування агломерацій. І це стосується не лише Одеси.

- Артем Глущенко. У Києві повинні відмовитись від будівництва метро на Троєщину на користь Одеського метрополітену. - Київвлада, 5.07.2021²⁴

Будівництво метрополітену – це необхідність для розвитку всієї області, і Одеського району в першу чергу. Приміська зона Одеси займає площу 3 тис. км кв., на якій проживає 347 тис. осіб (абсолютно рівноцінно Троєщині), з яких щоденна міграція із приміської зони близько 130 тис. осіб.

Наступний крок розвитку Києва – це Київська агломерація, наступний крок Одеси – це Одеська агломерація, яка практично окреслена вже завдяки Одеському району.

²² <https://odesa.depo.ua/ukr/odesa/aglomeratsiya-velika-odesa-trukhanov-khoche-zbilshiti-misto-za-rakhunok-peredmistya-202002211118507>

²³ <https://uplan.org.ua/analytics/ahlomeratsiia-ia-iedynyi-zhyttievyi-prostir-nastav-chas-posyliuvaty-spivpratsiu/>

²⁴ <https://kievvlad.com.ua/mind/u-kyevi-povinni-vidmovitis-vid-budivnitstva-metro-na-troeshchinu-na-korist-odeskogo-metropolitenu>

Очевидно, що потенціал Одеської агломерації більш потужний ніж Київської в 10-ки разів.

- Михайло Загородний. Київ, Львів, Одеса: як і чому там (не) формуються агломерації. Чесно. 02.2024²⁵

Приклад Києва, Одеси та Львова свідчить, що попри бажання громади формують агломерації радше методом проб і помилок, аніж за чіткою процедурою, визначеною законом. Окрім того, з розвитком співпраці між муніципалітетами виникне потреба й у визначенні законодавчих норм функціонування та врядування в агломераціях.

- Одеська районна військова адміністрація: два роки діяльності, розділені навпіл війною. Вечірня Одеса. 02.2023²⁶

Юрій Крук, (екс) начальник Одеської РВА: Власне, усі складові життєдіяльності району так чи інакше визначають і життя самої Одеси. Існує дуже тісна взаємодія між центральним містом району і всіма іншими населеними пунктами. Одеська райдержадміністрація і мерія Одеси працюють в одному фарватері, в одному напрямку. Отож, можна сказати, що Одеський район — це свого роду Велика Одеса, Одеська агломерація.

Варто звернути увагу, що актуалізації теми Одеської агломерації останнім часом сприяє визнання того, яку роль вона відіграє в умовах вторгнення саме як потужний логістичний і економічний хаб:

- В один із портів Великої Одеси зайшло перше від початку війни контейнерне судно. Факти. 05.04.2024²⁷

Велика Одеса або Одеська агломерація – це агломерація з центром у місті Одеса. Тягнеться вздовж Чорного моря на 120 км. Складається з міст: Одеса, Чорноморськ, Теплодар, Южне, Біляївка.

Таким чином, відбувається відновлення позитивного інформаційного фону формування Одеської агломерації, але при цьому слід визнати, що загалом Одеської агломерації медійно представлена на даний момент достатньо слабо як на регіональному, так і на національному рівнях.

²⁵ <https://www.chesno.org/post/5868/>

²⁶ <https://vo.od.ua/rubrics/politika/48761.php>

²⁷ <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/20240405-v-odyn-iz-portiv-velykoyi-odesy-zajshlo-pershe-vid-pochatku-vijny-kontejnerne-sudno/>

АНАЛІЗ ПОЗИЦІЙ КЛЮЧОВИХ СТЕЙКХОЛДЕРІВ

В ході дослідження усім громадам Одеського району була надіслана для заповнення стандартна форма, в якій кожною з них було відображені основні характеристики громад, бачення ними проблем для спільного вирішення, досвід міжмуніципальної співпраці, в тому числі наявність комунікації з Одеською міською радою, а також позиція щодо бачення себе в складі Одеської агломерації.

Окрім того, було проведено біля 40 інтерв'ю з головами, заступниками/-цями голів, секретарями рад, іншими представниками/-цями громад Одеського району, представниками/-цями Одеської ОВА, Одеської РВА, Одеської районної ради, громадського сектору і бізнесу, яке мало на меті оцінку позицій основних груп стейкхолдерів щодо формування Одеської агломерації.

Результати анкетування і проведених інтерв'ю показали, що більшість стейкхолдерів позитивно сприймає перспективу формування Одеської агломерації. 18 з 22 громад в заповнених анкетах зазначили, що бачать себе в частині агломерації (*Малюнок 12*).

Малюнок 12. Бачення громадами Одеського району своєї приналежності до агломерації

В ході спілкування більшість представників/-ць громад, як і інших категорій стейкхолдерів, підтвердили що Одеську агломерацію можна розглядати як таку, яка складається в межах Одеського району. При цьому у абсолютної більшості респондентів є розуміння того, що під агломерацією розуміється перш за все та чи інша форма співпраці громад задля вирішення існуючих спільних проблем.

Деякі з опитаних наголошували, що вони підтримують ідею агломерації саме в форматі співпраці і категорично не підтримують ідею можливого приєднання («поглинання») сусідніх громад до Одеси. Цим обумовлено, що представники/-ці ближніх до міста Одеси громад, визнаючи більшою мірою наявність проблем, які потребують спільного вирішення, водночас більш обережно говорять про перспективи агломерації.

Частина з них згадує спроби розширення меж міста в рамках адміністративно-територіальної реформи, які не були підтримані громадами. Часто згадується також вимоги з боку Одеської міської ради до сусідніх громад щодо покриття частини витрат на утримання навчальних закладів міста, оскільки діти з сусідніх громад відвідують міські навчальні заклади. Більшість з

тих, хто про це згадував, вважають таку вимогу безпідставною, оскільки значний відсоток їх мешканці/-ок працює в Одесі і сплачує ПДФО, який зараховується за місцем їх роботи в бюджет міста. Представники/-ці Одеської міської ради аргументують натомість свою позицію тим, що те, що мешканці/-ки сусідніх громад користуються навчальними (а також лікувальними) закладами міста створює на них додаткове навантаження і погіршує можливості надання відповідних послуг мешканцям/-кам міста. Однак більшість опитаних і з того, і з другого боку вважають, що цю проблемну ситуацію можна обговорювати і оцінювати правомірність взаєморозрахунків. Деякі громади готові брати участь в розвантаженні навчальних закладів Одеси, пропонуючи існуючі або заплановані навчальні заклади своїх громад для відвідування дітьми з Одеси.

Приклад цієї проблеми показує, що у відносинах між громадами агломерації, особливо між ними і центром агломерації можливі розходження позицій, які, однак, потребують готовності до діалогу і пошуку конструктивних рішень. Готовність до такого діалогу на противагу позиції домінування з боку Одеської міської ради є критично важливою для розвитку агломераційної співпраці і станом на даний момент декларується її представниками/-цями.

Певною мірою такий діалог відбувається уже зараз. Про це було сказано в 2/3 анкет, отриманих від громад (Малюнок 13). Частина з їх представників/-ць при опитуванні говорила про те, що загалом задоволені цими контактами, однак частина вважає їх наразі недостатніми.

Малюнок 13. Наявність комунікації між громадами і Одеською міською радою

Представники/-ці ближніх громад також достатньо часто говорять про спільні інфраструктурні проблеми, особливо що стосується мікрорайонів, побудованих на межі міста і суміжних громад. Загалом, представники/-ці громад достатньо активно називали проблеми, які потребують спільного вирішення, або ідеї проєктів, які можуть бути спільно реалізовані, які викладені в одному з наступних розділів звіту.

Власне обговорення того, як може відбуватись співпраця, домінували в обговореннях над висловлюванням застережень. При цьому в позиціях представників/-ць більш віддалених громад прослідковувалось менше застережень щодо можливої співпраці. Окремо треба взяти до увагу те, що деякі достатньо економічно спроможні громади менш мотивовані до агломераційної співпраці.

Достатньо часто звучало очікування того, що питання розвитку агломерацій має бути врегульоване на законодавчому рівні. Про це зокрема говорили як представники обласного

керівництва, так і представники громад. Ключові стейкхолдери, розуміючи необхідність співпраці, наразі не до кінця розуміють, як така співпраця може бути налагоджена в нинішніх законодавчих рамках. Крім того, йшла мова про те, що частина проєктів, в реалізації яких зацікавлені громади агломерації, не може бути реалізована без підтримки держави.

Викликає увагу ключових стейкхолдерів досвід Львівської агломерації, який більшістю оцінюється як прообраз того, яким чином може бути побудована співпраця і у Одеській агломерації. Однак частина опитаних оцінює цей досвід більш обережно, очікуючи більших очевидних підтверджень переваг участі в агломерації для її громад, або ж апелюючи до того, що вибрана Львівською агломерацією форма асоціації ОМС є достатньо обмеженою як інструмент вирішення спільних проблем.

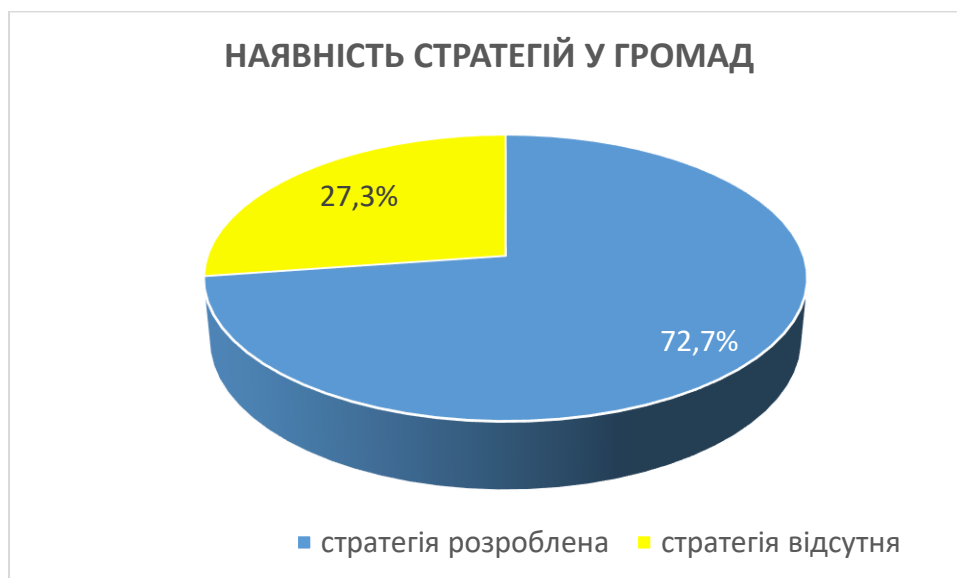
Власне саме тому сподівання покладаються на законодавче врегулювання механізмів функціонування агломерацій, хоча у більшості опитаних є підтримка того, що починати налагоджувати агломераційну співпрацю можна і потрібно уже зараз. При цьому прогрес на шляху формування Одеської агломерації, на думку більшості опитаних, критично залежить від готовності до співпраці і партнерських стосунків з громадами агломерації з боку Одеської міської ради і готовності Одеської ОВА виступити модератором цього процесу і гарантом відсутності домінування в ньому.

Позиції інших категорій стейкхолдерів щодо розвитку Одеської агломерації позитивно-нейтральні. Опитані представники/-ці громадського сектору і бізнес-середовища в цілому позитивно оцінюють перспективу формування Одеської агломерації, але не вбачають зі свого боку меншу, ніж з боку обласної та місцевої влади, можливість впливати на цей процес.

Загалом, матеріали, отримані від ОМС громад потенційної агломерації, і результати проведених інтерв'ю показали, що перспектива формування Одеської агломерації переважно позитивно сприймається ключовими стейкхолдерами. Вона увійшла в місцевий дискурс. Однак для того, щоб цей позитивний фон реалізувався, потрібен драйвер цього процесу, яким на сьогодні може виступити Агенція регіонального розвитку Одеської області.

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ОДЕСЬКОЇ АГЛОМЕРАЦІЇ І РЕАЛІЗАЦІЇ СПІЛЬНИХ ПРОЄКТІВ В СТРАТЕГІЯХ ГРОМАД В ЇЇ МОЖЛИВОМУ СКЛАДІ

За даними, наданими представниками ОМС громад потенційної Одеської агломерації (в межах Одеського району), з 22 громад 16 мають стратегії, хоча частина з них потребує актуалізації, і лише приблизно одна з 4 громад стратегії наразі не має.

Малюнок 14. Наявність стратегій у громад потенційної Одеської агломерації (за даними АРР Одеської області)

Більшість цих стратегій були надані громадами для аналізу того, яким чином в них враховуються перспективи розвитку Одеської агломерації.

Такий аналіз показав, що згадки про Одеську агломерацію в стратегіях громад поодинокі:

- В стратегії **Доброславської** громади є згадка про агломерацію, але вона фактично не пов'язана саме з Одеською агломерацією. Так, в ній зазначено лише, що реалізація Стратегічної цілі 2. Громада працюючих людей, дружня до малого та середнього бізнесу «повністю відповідає завданням Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2027 року, а саме напряму «Розвиток сільських територій» оперативній цілі «Стимулювання центрів економічного розвитку (агломерації, міста)» Стратегічної цілі 1 «Формування згуртованої держави в соціальному, гуманітарному, економічному, екологічному, безпековому та просторовому вимірах» ДСРР.
- В стратегії **Біляївської громади** в описі Стратегічної цілі С.1. Рівний доступ для підприємництва до ресурсів та інформації зазначено: «Підвищення конкурентоспроможності громади, а також і сусідніх громад відбуватиметься через реалізацію спільних, у тому числі, із сусідніми громадами проєктів розвитку, для чого слід визначитися з такими проєктами. Це впливатиме на конфігурацію Одеської агломерації та місце Біляївської громади в цій агломерації».
- В стратегії **Теплодарської громади** місія міста визначена наступним чином: «Теплодар – місто з вигідним географічним розташуванням на перетині ключових шляхів у центрі Одеської області, недалеко від великої агломерації (м. Одеса)». Іншими

словами, (потенційна) наявність агломерації визнається, але Теплодар виноситься за її межі.

- В стратегії **Чорноморської міської громади** серед слабких сторін зазначається *«розміщення (міста Чорноморська) на земельних ділянках агломераційного району області, з яким треба погоджувати земельні відносини»*. Таким чином, наявність агломерації де факто визнається, але трактується скоріше негативно.

В інших стратегіях згадки про агломерацію відсутні. Дещо несподіваним в цьому контексті виглядає те, що у Стратегії економічного та соціального розвитку м. **Одеси** до 2022 року, яка була затверджена рішенням Одеської міської ради № 3306-VI від 16.04.2013 року, згадки про агломерацію також відсутні – при тому, що про Одеську агломерацію прямо йде мова в раніше схваленому Статуті територіальної громади міста Одеси (*Одеса розвивається як центр Одеської міської агломерації*) і в Генеральному плану, який в той же час розроблявся.

Однак відсутність прямих відсилок до Одеської агломерації не означає, що потенційна приналежність громад до неї повністю ігнорується. У всіх проаналізованих стратегіях громад **близькість до Одеси виділяється як сильна сторона при SWOT-аналізі**, при чому здебільшого як перша в переліку. В той же час, згадка про цю сильну сторону далі не розкривається в тому, яким чином вона може бути використана для розвитку громад. Стратегічні та оперативні цілі формулюються громадами здебільшого в форматі їх ізольованого розвитку громад без врахування того, як близькість до Одеси і приналежність де факто до міської агломерації Одеси могла б бути використана для вирішення економічних, соціальних, комунальних проблем. В стратегії **Теплодарської громади** прямо сказано, «переваги близькості до Одеси не використовуються на повну потужність».

Винятком є згадана стратегія **Біляївської громади**, де принаймні в контексті однієї з цілей враховується взаємний вплив громади і центру агломерації. Ще одним винятком є стратегія **Таїровської громади**, де зазначаються різні можливості використання такого сусідства - ймовірність привернення більшої уваги інвесторів, привабливість для садибної забудови мешканців Одеси, можливості для розвитку туризму вихідного дня тощо. В стратегії **Авангардівської громади** згадано одна конкретна перевага такого сусідства: *«Професійної освіти у громаді немає, водночас, мешканці мають можливість отримати увесь комплекс професійної та вищої освіти у м. Одеса»*. Про це ж згадується і в стратегії **Доброславської громади**.

Натомість одночасно **достатньо поширена трактовка сусідства з Одесою як слабкої сторони чи навіть загрози**. Так, в стратегії **Авангардівської громади** зазначено серед слабких сторін *«Сильний вплив міста Одеси на деякі аспекти життєдіяльності мешканців громади – високі ціни на житло, продукти, робочу силу»*, а в якості загрози *«Агресивна конкуренція з боку міста Одеси, зокрема, за мешканця, працівника, учня (супутні кошти державного бюджету)»*. В стратегії **Доброславської громади** також «подальший відтік населення працездатного віку за межі громади» визначається як загроза, хоча тут прямо Одеса не згадується. Той факт, що близькість до центру агломерації спричиняє відтік робочої сили згадується також в стратегіях **Таїровської та Біляївської громад**.

В низці стратегій мова йде більш загально про конкуренцію з іншими громадами, особливо з сусідніми. Так, в стратегії **Доброславської громади** вказується на загрозу «посилення конкуренції з боку сусідніх громад за ресурси» і в цьому контексті згадуються Визирська, Красносільська, Березівська громади. В стратегії **Чорноморської міської громади** теж

говориться про загрозу у вигляді «наявності конкуренції з боку сусідніх районів, міст Одещини та України в цілому в ціноутворенні, дотриманні стандартів продукції, робіт та послуг, безпеці проживання, екологічній складовій тощо», а стратегії **Яськівської громади** – про загрозу «зростання конкуренції з боку сусідніх громад (Біляївка, Маяки)».

Однак все ж взаємодія з сусідніми громадами частіше розглядається в контексті переваг можливої співпраці, хоча про спільні проблеми, цілі і проекти йдеться далеко не в кожній стратегії.

Так, в стратегії **Визирської громади** досвід міжмуніципальної співпраці виділяється як сильна сторона громади. Згадується про те, що «програми з відновлення довкілля мають передбачати міжмуніципальне співробітництво, учать влади обласного та державного рівня і громадських організацій», а також про те, що «розвиток туризму сприятиме співпраці між громадами ... та залученню інвестицій», зокрема з громадами, з якими вона межує по лиману.

Достатньо велику увагу розвитку міжмуніципальної співпраці приділено в стратегії **Красносільської громади**. Так, зазначається, що «зусилля Красносільської сільської ради спрямовані на розроблення спільних ініціатив та проєктів спільно з іншими громадами. Так, Красносільська сільська територіальна громада, Визирська сільська територіальна громада та Доброславська селищна територіальна громада підписали тристоронню угоду про співробітництво щодо будівництва водогону через населені пункти с. Іванове – с. Першотравневе – с. Доброслав. Реалізацію відповідного проєкту вже розпочато».

При цьому в дереві проблем йде мова про те, що «Міжмуніципальні зв'язки і співробітництва в сфері бізнесу та підприємництва недостатньо розвинені» і що «Співпраця із сусідніми громадами на принципах міжмуніципального співробітництва мало застосовується». Відповідно, в рамках Стратегічної цілі 2. Багатогалузева «зелена» економіка визначена окрема операційна ціль «Налагоджено нові та поглиблено існуючі міжмуніципальні зв'язки і співробітництва в сфері бізнесу та підприємництва». Також в плані заходів з реалізації наявні принаймні 3 проєкти, реалізація яких передбачається спільно з іншими громадами:

- Будівництво автомобільної дороги загального користування місцевого значення «с. Кремидівка – с. Переможне - с. Світле - М14» (Красносільська, Фонтанська і Доброславська СТГ).
- Капітальний ремонт автомобільної дороги місцевого значення О160914 «Новокове-Джугастрове-Благоєве- Павлінка-Кубанка» (Красносільська, Коноплянська, Великобуялицька СТГ).
- Розроблення проєкту будівництва системи збору та очищення стічних вод в населених пунктах Красносільської та Усатівської громад Одеського району Одеської області для збереження екології Куяльницького лиману.

Достатньо великий акцент на міжмуніципальну співпрацю зроблений також в стратегії **Біляївської громади**. Вище уже наводилась згадка про міжмуніципальну співпрацю в контексті Стратегічної цілі С.1. «Рівний доступ для підприємництва до ресурсів та інформації». Також в контексті Стратегічної цілі С.3. «Підтримка місцевого сільськогосподарського виробника, сільськогосподарської переробки та аквакультур» мова йде про розбудову тематичних кластерів і «організацію міжмуніципального співробітництва, визначення та реалізація

спільних з сусідніми громадами проєктів розвитку». При обґрунтуванні Стратегічної цілі В.3. «Забезпечення рівного доступу до освітніх, медичних, культурних послуг та занять спортом» згадується про те, що Біляївська міська багатопрофільна лікарня «буде розширювати перелік ліцензованих послуг та розширюватиме коло населених пунктів для обслуговування на основі договорів про співробітництво територіальних громад».

Про можливості реалізації спільних проєктів з сусідніми громадами згадується також в стратегії **Південенської (Южненської) громади**.

Розвиток співробітництва територіальних громад є одним із кроків на шляху реформування місцевого самоврядування і територіального устрою. Метою такого співробітництва є підвищення якості надання послуг населенню, розвитку територій та добробуту громад на основі спільних інтересів та цілей. Підписаний меморандум про співпрацю Южненської міської, Визирської сільської та Коблівської сільської територіальних громад визначає спільні відносини та напрямки співробітництва у розвитку територіальних громад. Метою підписання меморандуму є об'єднання зусиль трьох громад щодо розробки та реалізації спільних проєктів та програм сталого соціально-економічного та культурного розвитку. Цим документом передбачено підготовку договорів про співробітництво територіальних громад у визначених формах реалізації спільних проєктів із зазначенням переліку заходів та напрямків співробітництва. Одним із основних завдань міжмуніципального та міжобласного співробітництва є необхідність зробити регіон привабливим для розвитку високопродуктивних ресурсів, для залучення стратегічних інвестицій, які забезпечать зростання конкурентоспроможності території, дадуть можливість отримувати високу додану вартість, залучать інноваційний тип менеджменту, забезпечать розвиток та практичне використання інтелектуального капіталу.

В стратегії йде мова про реалізацію спільних проєктів щодо просторового планування розвитку громади, про реалізацію спільних інвестиційних та інфраструктурних проєктів, про створення нових та розширення існуючих територій і об'єктів природно-заповідного фонду навколо Тилігульського лиману – всі ці проєкти в контексті співпраці з Визирською та Коблівською (миколаївської області) громадами.

Така детальна увага до можливостей міжмуніципальної співпраці скоріше виняток, ніж правило. В стратегії **Авангардівської громади** говориться більш загально: «*Маємо чудові можливості у співпраці із прилеглими громадами розвивати місцеву економіку, туризм, сільське господарство*».

Ще більш загальне формулювання з цього приводу в стратегії **Овідіопольської громади**, в якій йде мова про «міжмуніципальне співробітництво з досвідченими громадами Одеської області та менторство» як можливість.

В стратегії **Доброславської громади**, поряд з тим, що, як було зазначено вище присутня стурбованість щодо конкуренції з сусідніми громадами, йде мова про те, що «у роботі з молоддю налагоджувати співробітництво з іншими громадами Одеської та інших областей України». Також в переліку сильних сторін присутня наступна: «*Висока якість медичних послуг, сприятливі умови для міжмуніципального співробітництва*».

В стратегії **Маяківської громади** серед можливостей визначена *«організація евентійних заходів загальногромадського, регіонального, міжрегіонального та національного рівня із залученням учасників з м. Одеси, сусідніх міст і громад області, країни, Молдови, Придністров'я, а також країн дальнього зарубіжжя»*. Ідентичне формулювання присутнє також в стратегії **Чорноморської міської громади**, (яка, очевидно, розроблялась за підтримки тих же експертів) з доповненням, що цьому сприятиме також *«розвиток зеленого, пізнавального та екологічного екотуризму»*.

Примітно, що в стратегії **міста Одеси** співпраця з іншими громадами перш за все фігурує в контексті міжнародної і міжрегіональної. По суті, роль Одеси як регіонального центру і як центру Одеської агломерації в її стратегії (в тому числі в місії і візії, не кажучи про конкретні цілі) не розкрита.

Таким чином, проведений аналіз показав наступне:

- розвиток Одеської агломерації на сьогодні мало враховується громадами, які потенційно до неї належать, а в процесах стратегічного планування свого розвитку;
- це стосується в тому числі і стратегії міста Одеси, в нинішній редакції якої (яка, однак, втратила чинність) питанням розвитку агломерації і співпраці з сусідніми громадами не приділено майже жодної уваги;
- більшість громад усвідомлює, що сусідство з Одесою є для них перевагою, але питання того, яким чином цю перевагу використати, в стратегіях громадах здебільшого не опрацьовано, за деякими окремими винятками;
- в деяких стратегіях це сусідство (іноді і по відношенню до інших громад), навпаки, трактується як загроза, перш за все в контексті відтоку робочої сили;
- загалом переважає тенденція до планування громадами свого розвитку ізольовано, без врахування того, що здебільшого вони пов'язані тісними функціональними зв'язками з сусідніми громадами;
- при цьому тема можливостей і переваг налагодження муніципальної співпраці з громадами-сусідами (але без згадки Одеси) присутня в більшості стратегій громад потенційної агломерації, в деяких – лише як можливість, в деяких – уже з деталізацією аж до планування конкретних проєктів.

Виходячи з цього доцільно рекомендувати:

- провести додаткові дослідження існуючих взаємозв'язків між громадами потенційної Одеської агломерації і отримані дані поширити серед громад для врахуванні при плануванні ними свого розвитку;
- забезпечити проведення громадами при розробці своїх стратегічних та інших планувальних документів проведення повноцінного SWOT-аналізу позитивних і негативних впливів їх де-факто приналежності до Одеської агломерації і врахування його результатів при визначенні цілей і формуванні проєктів для подальшої реалізації;
- сфокусувати увагу громад на можливостях і перевагах міжмуніципальної співпраці, забезпечити методичний супровід розробки спільних проєктів і укладення передбачених чинним законодавством договорів співробітництва територіальних громад.

ЧИННІ ПРОЄКТИ СПІВПРАЦІ МІЖ ГРОМАДАМИ ПОТЕНЦІЙНОЇ АГЛОМЕРАЦІЇ

Як зазначалось вище, тема міжмуніципального співробітництва присутня в стратегіях громад. Однак на разі вона реалізується достатньо мала. В реєстрі договорів співробітництва територіальних громад на сайті Міністерства розвитку громад і територій України міститься лише 6 чинних договорів співпраці.

В наданих матеріалах, в інтерв'ю і в стратегіях згадувались інші прецеденти співпраці, які однак не оформлялись у вигляді відповідних договорів, а врегульовувались на рівні меморандумів і/або взаєморозрахунків за надані послуги. Враховуючи, що в реальності між громадами існують тісні зв'язки і коло проблем, які потребують спільного вирішення, є достатньо широким, інтенсивність міжмуніципальної співпраці в агломерації наразі є очевидно недостатньою.

№	Назва договору	Дата укладення	Суб'єкти співробітництва	Форма	Термін дії
993	Договір про співробітництво територіальних громад у формі делегування виконання окремих завдань, надання освітніх інклюзивних послуг	18.08.2023	Красносільська сільська рада, Визирська сільська рада,	Делегування одному із суб'єктів співробітництва іншими суб'єктами співробітництва виконання одного чи кількох завдань з передачею йому відповідних ресурсів	З 01.09.2023 на 2023-2024 навчальний рік
847	Договір про співробітництво територіальних громад у формі делегування виконання окремих завдань у сфері соціальних послуг	12.04.2022	Ясківська, Великодальницька	Делегування виконання окремих завдань з передачею відповідних ресурсів	З 12.04.2022
842	Договір про співробітництво територіальних громад у формі делегування виконання окремих завдань	27.01.2022	Авангардівська, Маяківська	Делегування виконання окремих завдань з передачею відповідних ресурсів	З 01.01.2022
822	Договір про співробітництво територіальних громад у формі спільного фінансування (утримання) комунальної установи	04.02.2021	Овідіопольська, Авангардівська, Таїровська	Спільного фінансування (утримання) суб'єктами співробітництва підприємств,	З 04.02.2022

	Овідіопольської селищної ради «Об'єднаний трудовий архів»			установ або організацій комунальної форми власності – інфраструктурних об'єктів	
756	Договір про співробітництво Авангардівської та Таїровської територіальних громад Одеської області у формі делегування виконання окремих повноважень	09.11.2021	Овідіопольська, Таїровська	Делегування виконання окремих завдань з передачею відповідних ресурсів	3 01.07.2021 до 31.12.2022 Додаткова угода від 25.07.2022 Додаткова угода №2 від 22.12.2022 листом від 16.01.2023 № 01-42
747	Договір про співробітництво територіальних громад у формі утворення спільного органу управління	30.09.2021	Кароліно-Бугазька, Дальницька	Утворення спільного органу управління для спільного виконання визначених законом повноважень	3 30.09.2021 до 30.09.2023 Додаткова угода №1 від 30.09.2022 Додаткова угода №2 від 30.09.2023 продовжено виконання завдань договору до 30.09.2024

МОЖЛИВІ ПРОЄКТИ ДЛЯ СПІЛЬНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ГРОМАДАМИ ОДЕСЬКОЇ АГЛОМЕРАЦІЇ

В ході опитування представники/-ці громад агломерації і інші стейкхолдери озвучили достатньо широке коло напрямків можливої співпраці громад агломерації, а в деяких випадках – конкретні проєктні ідеї, які можуть бути реалізовані. Ці пропозиції систематизовані

нижче і в подальшому, при відповідному опрацюванні, можуть стати першими пілотними проектами, на яких можуть відпрацьовуватись формати і принцип агломераційної співпраці.

При цьому доцільно розглядати наступні типи проектів:

- «мережеві» проекти (наприклад, тема поводження з ТПІ), які стосуються усіх громад агломерації;
- окремі міжмуніципальні проекти, які можуть стосуватись вирішення конкретних проблем, спільних для Одеси і декількох громад (наприклад, спільне вирішення Одесою і з декількома сусідніми громадами проблеми водовідведення);
- міжмуніципальні проекти, які стосуються вирішення спільних проблем декількома громадами, не обов'язково за участю Одеської, які сприятимуть поліцентричному розвитку агломерації (реалізації своєї ролі субцентрами, які згадувались вище);
- проекти, які об'єднують для спільного вирішення декілька громад, які мають спільний «якір» (наприклад, громади навколо лиманів, які пов'язані з їх захистом і використанням, мають спільні інтереси, або громади, розташовані вздовж тих чи інших транспортних осей).

Така типологія не є вичерпною і буде розширюватись по мірі напрацювання досвіду агломераційної співпраці.

№	Тема	Напрямок	пропозиції	Потенційні учасники
1.	ТРАНСПОРТ ЛОГІСТИКА	Єдина транспортна мережа та інтегрування систем громадського транспорту	Інтегрований план мобільності	Всі громади Одеського району
		Залучення водного транспорту для перевезення пасажирів у межах агломерації		м.Одеса м.Южне Фонтанська громада Чорноморська селищна громада Визирська громада Чорноморська міська громада
		Покращення дорожньої інфраструктури	1.автомобільної дороги місцевого значення 0161320 (Красносільська, Доброславська). 2. дороги місцевого значення 0160914 (Красносільська, Іванівська) 3. Будівництво об'їзної дороги поза межами с.Сухий лиман 4. Розвиток автомобільної дороги загального користування	Всі громади Одеського району

			<p>державного значення Одеса – Южне - /М-14/ (об'їзд м. Одеси) (20) 5. Окружна дорога 6. Проведення робіт із запобігання руйнуванню дамби Хаджибейського лиману та проїжджої частини автомобільної дороги загальнодержавного значення М-05-01 в обхід м. Одеси (17.2) 6. Р33 Одеса-Рені 7. Будівництво автомобільної дороги загального користування місцевого значення с.Кремидівка-с.Переможне-с.Світле-М14 (Красносільська, Фонтанська, Доброславська)</p>	
		Створення мережі логістичних центрів		<p>м. Одеса м. Чорноморськ Таїровська громада Южненська громада Визирська громада Нерубайська громада Біляївська громада Теплодарська громада Великодолинська громада Вигодянська громада</p>
		Розвиток залізничного сполучення. Додаткові приміські колії	<p>Вигода - Промзона м. Теплодар</p>	<p>м. Одеса м. Чорноморськ Вигодянська громада Теплодарська громада</p>
		Розвиток портів (транспортна розв'язка, альтернативні дороги, зменшення навантаження, сухі порти, логістичні		<p>м. Одеса м. Чорноморськ м. Южне</p>
		Мережа перехоплювальних паркінгів		

2.	ТУРИЗМ І РЕКРЕАЦІЯ	Сфера лікувально-оздоровчого туризму	НП «Куяльницький» Красносільська Усатівська	м. Одеса Авангардівська громада Доброславська громада Красносільська громада Усатівська громада
		Сфера подійного та ділового туризму		Усі громади Одеського району
		Сфера пригодницького екстремального, розважального, круїзного та яхтингового туризму	Нерубайські катакомби Казацьке кладовище Доброславські парки Одеські культурні локації	м. Одеса Фонтанська громада Чорноморська селищна громада м. Южне
		Сфера культурно-пізнавального туризму та етно-гастро туризму в регіоні		Всі громади Одеського району
		Розвиток туристичної, транспортної інфраструктури		Всі громади Одеського району
3.	АГРОПРОМИСЛОВИЙ КОМПЛЕКС	Підтримка виробництва АПК та інновацій		Яськівська громада Доброславська громада Овідіопільська громада Красносільська громада Вигодянська громада
		Розвиток ринків збуту продукції АПК		м. Одеса м. Южне м. Чорноморськ Нерубайська громада
		АПК кластери	Тепличний кластер Винний кластер	Біляївська громада Маяківська громада Теплодарська громада
4.	ІНВЕСТИЦІЇ	Індустріальні парки Промислових зони та технопарки		м. Одеса Визирська громада Теплодарська громада Нерубайська громада Великодолинська громада Доброславська громада м. Южне
5.	ЕКОЛОГІЯ	управління ТПВ	Сміттепереробний завод	Всі громади Одеського району
6.	ОХОРОНА ЗДОРОВ'Я І РЕАБІЛІТАЦІЯ	Кластерні лікарні		Всі громади Одеського району

7.	ОСВІТА	Освітні простори Вища освіта		Всі громади Одеського району
9.	ЖКХ	Управління ТПВ Альтернативна енергетика Теплопостачання Водозабезпечення	1. Відсутність системи водовідведення на території громади (Красносільська, Усатівська, Іванівська) 2. Реконструкція очисних споруд в с. Надлиманське 3. Будівництво модульних газових котелень та системи розподілу теплової енергії на території м. Теплодар 4. Сміттевий кластер (технологічний комплекс з ТЕЦ на RDF/SRF в комбінації з ТЕЦ на природному газі (12), будівництво сміттесортувального і сміттепереробного заводу на Хімічній (14,15))	Всі громади Одеського району
10	БЕЗПЕКА	Пожежні частини Обороні споруди Закриті об'єкти (в/ч)	Пожежне швидке реагування	м. Одеса Визирська громада Авангардівська громада
11	ЗЕМЕЛЬНИЙ БАНК	Загальний земельний фонд для інвестицій спільних проектів		

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ІНСТИТУЦІЙНОЇ РОЗБУДОВИ ОДЕСЬКОЇ АГЛОМЕРАЦІЇ

Проведений аналіз передумов формування Одеської агломерації дозволяє зробити висновок, що для її інституційної розбудови склались на даний момент в цілому **сприятливі передумови**:

- більшість планувальних документів, які стосуються Одеси і Одеського регіону визнають, що Одеська агломерація де-факто склалась в нинішніх межах Одеського району і має перспективи подальшого розвитку;
- доступні дані (хоча наразі більшою мірою попередні) підтверджують наявність пов'язаності громад маятниковою трудовою міграцією, яка в практиці країн ЄС і ОЕСР є базовим критерієм для визначення функціональних міських територій метрополійного (агломераційного) типу;
- громади потенційної агломерації усвідомлюють спільні інтереси в економічній, соціальній, інфраструктурній, екологічній, культурній та інших сферах, які створюють потенціал для співпраці як з Одеською громадою так і між собою, і в своїй більшості готові підтримати розбудову Одеської агломерації;
- цей потенціал дозволяє ідентифікувати стартовий перелік проектів, спільна реалізація яких громадами могла б розпочатись в форматі агломераційної співпраці, при чому щодо реалізації деяких з них існує висока зацікавленість більшості з них;
- з боку громадськості існує потенційна підтримка розвитку агломерації в форматі співпраці Одеської і інших громад в її потенційних межах;
- існує потенційна готовність з боку військових (державних) адміністрацій області і району виступити модератором процесу формування інституційних рамок Одеської агломерації;
- останнім часом відбувається активізація процесів визначення законодавчої рамки функціонування агломерацій в Україні і формату їх державної підтримки;
- прецедент інституалізації Львівської агломерації, в багатьох аспектах схожої до Одеської, виступає для багатьох зацікавлених сторін підтвердженням можливості і доцільності реалізації аналогічного шляху громадами Одеської агломерації.
- Спільна участь громад в програмах МТД

Розвиток Одеської агломерації значною мірою залежить від безпекової ситуації в регіоні і негативного впливу на ситуацію в регіоні наслідків російських обстрілів і атак. У випадку можливого погіршення ситуації фокус усіх зацікавлених сторін на національному, регіональному і місцевому рівні буде вимушено зміщатись на реалізацію антикризових кроків, хоча і в цьому випадку згуртованість громад агломерації і їх взаємна підтримка може відіграти критично важливу роль для підвищення стійкості регіону.

Окрім цього, треба взяти до уваги і інші **наявні ризики**, які можуть гальмувати процес інституалізації Одеської агломерації:

- обмежений досвід співпраці між громадами може сповільнити запуск можливих спільних проектів в реалізацію;
- в процесі налагодження такої співпраці можуть актуалізуватись упередження і конфліктна передісторія взаємодії між окремими громадами, особливо між Одеською і суміжними громадами;
- голови громад, які на сьогоднішній день сумніваються або не підтримують ідею агломерації можуть активно протидіяти спробам інституалізації, налаштовуючи проти інституалізації агломерації представників інших громад, її потенційних членів;

- існує ймовірність політизації процесів формування агломерації в ситуації очікування проведення місцевих виборів;
- брак державної підтримки проєктів, в реалізації яких громади агломерації високою мірою зацікавлені, але які без такої підтримки не можуть бути реалізовані, буде знижувати мотивацію представників громад і інших зацікавлених сторін до підтримки агломераційних процесів без видимих їх результатів;
- відсутність усталеної законодавчої рамки функціонування агломерацій в Україні підвищує невизначеність щодо вибору можливих шляхів формування Одеської агломерації.

Навіть при наявності цих ризиків переважання сприятливих передумов на даний момент створює **можливість розпочати процес інституалізації Одеської агломерації.**

- стартовим моментом в цьому процесі може бути підписання меморандуму про наміри формування Одеської агломерації, сторонами якого можуть бути громади Одеського району, включно з Одеською. В такому меморандумі можуть бути закріплені потенційні межі агломерації, зацікавленість громад налагоджувати співпрацю в рамках агломерації і реалізовувати спільні проєкти, базові принципи взаємодії, наміри подальшої інституалізації по мірі напрацювання формату взаємодії і визначення законодавчих рамок розвитку агломерацій в Україні;
- важливо, щоб Одеська ОВА забезпечила активну підтримку, що може бути закріплено, якщо Одеська ОВА і/або Одеська РВА виступлять одним з підписантів меморандуму. Одеська ОВА/РВА можуть виступити гарантом подолання можливих конфліктних ситуацій, недопущення домінування тих чи інших громад і політизації процесу, з одного боку, і сприяти залучення державної підтримки формування Одеської агломерації, з другого;
- роль модератора в цьому процесі може забезпечити Агенція регіонального розвитку Одеської області, яка має позитивний досвід співпраці з громадами регіону, користується довірою більшості з них, має спроможність для супроводу напрацювання громадами спільних проєктів і можливого залучення підтримки в їх реалізації з боку міжнародних партнерів;
- пріоритетом для стартового етапу інституалізації Одеської агломерації має стати початок реалізації громадами спільних проєктів, які були б закріплені через укладення договорів співробітництва територіальних громад. Для їх напрацювання можуть бути взяті за основу проєктні ідеї, які були зібрані в ході цього дослідження, а також виявлені в його рамках найбільш актуальні спільні проблеми. Для цього за модерацією APP може бути сформовано декілька проєктних команд;
- для підтримки процесу формування Одеської агломерації в актуальному стані доцільно не рідше одного разу в квартал під егідою Одеської ОВА та місцевих відділень всеукраїнських асоціацій ОМС проводити зустрічі голів громад потенційної агломерації з обговоренням досягнутого процесу і наявних проблемних моментів;
- для ознайомлення з досвідом європейських метрополій доцільно звернутись до міжнародних партнерів для організації навчально-ознайомчого візиту представників громад в одну з країн ЄС;
- доцільно також ініціювати додаткові дослідження зв'язків між громадами агломерації і перспектив її розвитку, які в тому числі можуть бути обґрунтовані для реалізації тих чи інших спільних проєктів;
- громадам потенційної агломерації доцільно рекомендувати враховувати приналежність до агломерації при розробці стратегій розвитку громад і інших планувальних документів (детальніше в наступному розділі);

- доцільно також рекомендувати департаментам ОВА при розробці галузевих програм враховувати агломераційний аспект також в консультації з її громадами;
- по мірі напрацювання досвіду співпраці та подолання можливих упереджень доцільно розглянути доцільність формування Асоціації ОМС «Одеська агломерація» або вибору іншої форми інституалізації агломерації, якщо така буде визначена законодавчо.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВРАХУВАННЯ ПЕРСПЕКТИВ ФОРМУВАННЯ ОДЕСЬКОЇ АГЛОМЕРАЦІЇ В СТРАТЕГІЯХ РОЗВИТКУ ГРОМАД АГЛОМЕРАЦІЇ, В ТОМУ ЧИСЛІ ОДЕСЬКОЇ

Проведений аналіз показав, що громади Одеського району більшою чи меншою мірою інтегровані в Одеську агломерацію, яка де-факто існує. Залежно від дії різних факторів ця інтеграція буде з часом посилюватись або послаблюватись, але вплив агломераційних процесів на розвиток кожної окремої громади не може не бути взятий до уваги при розробці ними стратегічних планувальних документів.

Врахування громади агломераційних процесів при розробці стратегій повинно включати принаймні наступні моменти:

- Необхідним є врахування в стратегіях громад того, яким чином агломераційні процеси відображені в актуальних планувальних документах вищого рівня. Так, при обґрунтуванні цього дослідження наводилось посилання на те, як питання розвитку агломерацій в Україні відображено в ДСРР – основному документі планування регіонального розвитку. Відповідно до завдань державної регіональної політики, оскільки Одеська агломерація є значимою частиною Одеського регіону, то процеси, пов'язані з її розвитком, повинні однозначно враховуватись при розробці стратегічних документів регіонального рівня. Розвиток агломерацій як одного з мікрорегіонів в складі Одеської області відображено в проєкті регіональної стратегії, яка розробляється в зв'язку з оновлення ДСРР. З посиланням на ці документи можна рекомендувати в стратегіях громад (і в інших планувальних документах) вказувати, що громада розглядається потенційно в складі Одеської агломерації
- Із визнання в стратегії приналежності та ролі в потенційній агломерації витікає необхідність аналізу і відображення в аналітичній частині відповідних стратегій не тільки характеристик окремої громади, а також порівняння ключових показників громади з узагальненими показниками по агломерації і показниками інших громад (бенчмаркінг), фіксацію ключових спільних проблем, тих зв'язків, які існують з іншими громадами агломерації, наявності об'єктів різних сферах, які представляють або можуть представляти спільний інтерес тощо. Такий аналіз є необхідною передумовою того, що відповідна стратегія буде більш реалістичною. А визначенні в ній цілі і завдання – досяжними. Без такого аналізу оцінка характеристик громади не буде повною мірою об'єктивною.
- Порівняння з іншими українськими агломераціями і європейськими метрополіями може також сприяти більш об'єктивній оцінці актуальної ситуації, тому може бути рекомендоване, хоча б на рівні громад, які відіграють ключову роль в агломерації.
- Аналіз взаємозв'язків з іншими громадами агломерації обумовлює необхідність визначення і фіксації в стратегіях громад принципів, на яких має будуватись взаємодія громад для ефективного врахування цих зв'язків, вирішення спільних проблем і досягнення спільних цілей. Перш за все, має бути задекларована готовність до рівноправного і взаємовигідного співробітництва, врахування пріоритетів і інтересів мешканців/-ок інших громад, готовності до обміну інформацією та кращими практиками, пошуку компромісних рішень в питаннях, де позиції розходяться, тощо. Якщо в процесі налагодження агломераційної співпраці буде підписаний відповідний меморандум (див. вище), то громади, які підписали цей меморандум, могли б його основні позиції відобразити в своїх стратегіях з посиланням на нього.
- Аналіз зв'язків з іншими громадами і визначення спільних з ними проблем агломерації є необхідною передумовою для якісного SWOT-аналізу (і у випадку його включення в стратегію TOWS-аналізу). Як зазначалось вище, в своїх стратегіях громади

відображають здебільшого фактичну приналежність до агломерації (близькість до Одеси) як сильну сторону, не розкриваючи, яким чином ця сильна сторона може бути використана для їх розвитку, і зрідка згадують цю близькість як слабку сторону або як загрозу, зокрема, в конкуренції за трудовий ресурс. Повноцінний SWOT-аналіз має показати, які конкретні сильні та слабкі сторони громади обумовлені приналежністю до агломерації і яким чином вони можуть бути використані /нейтралізовані при тих чи інших можливостях та загрозах.

- Приналежність до агломерації також обумовлює визначення візії в стратегії. Так, в тому випадку, якщо громада відіграє особливу роль в потенційній агломерації, цей момент теж необхідно відобразити в стратегії. Мова йде, перш за все, про відображення в стратегії Одеської громади, яка розробляється, її ролі як регіонального центра і центра потенційної агломерації, а в громадах, виділених в цьому дослідженні як можливих субцентрів агломерації, цієї її ролі.
- Можливість об'єднання зусиль громад дає можливість ставити в стратегії цілі, які не можуть бути досягнуті зусиллями однієї громади. Для їх реалізації відповідно необхідно визначити завдання кожної з громад і закласти в план реалізації стратегії проекти, які можуть реалізовуватись громадами спільно, і також проекти, які можуть реалізовуватись громадами з залученням додаткових ресурсів за умови підтримки агломераційного розвитку з боку держави.

Таким чином, для громад, які належать до потенційної агломерації, ця приналежність має стати наскрізною в їх стратегіях. При цьому вплив такої приналежності має специфічні особливості для кожної окремої громади, але, водночас, і спільні особливості, зумовлені тим загальним впливом того, як агломерація розвивається в цілому.

Для визначення загальних і специфічних впливів агломерації на розвиток громади доцільно при розробці стратегій громад проводити спільні стратегічні сесії, в першому випадку – за участю якомога ширшого кола громад, в другому – з групами громад, які суміжні і пов'язані тою чи іншою спільною проблемою.

Перші пілотні спроби врахувати приналежність до агломерації доцільно реалізувати уже зараз громадами, які здійснюють актуалізацію поточних стратегій або розробляють їх за їх відсутності. А напередодні програмного циклу 2028 - 2034 років громадами агломерації доцільно було б розробити спільну стратегічну рамку, яка могла б бути врахована при розробці стратегій окремих громад. Така рамка може стати частиною нової регіональної стратегії на цей програмний період або ж бути розроблена як окремий документ відповідно до Норми Закону України «Засади державної регіональної політики», який визначає можливість (але не обов'язковість) стратегічного планування на мікрорегіональному рівні.

Підсумовуючи, можна зазначити, що на сьогоднішній день склались сприятливі передумови для розвитку Одеської агломерації, що дозволяє розпочати процес підготовки спільних проєктів для реалізації і визначення можливої за даних обставин інституційної рамки. Початок процесу налагодження агломераційної співпраці важливий для розбудови довіри між представниками громад і іншими зацікавленими сторонами. Критичним фактором для розвитку Одеської агломерації залишається безпекова ситуація. Але, якщо обставини складатимуться сприятливо, то за умови розбудови такої довіри і формування якісної стратегічної рамки, з одного боку, і визначення законодавчої рамки функціонування

агломерацій і механізмів їх державної підтримки, з другої, програмний період 2028-2034 років може стати першим періодом повноцінного функціонування Одеської агломерації.